

**Archeologische inventarisatie in de
"Kraanlanden" op de geplande uitbreiding
van het golfterrein bij Gasselternijveen,
Gem. Aa en Hunze, Drenthe.**

M.J.L.Th. Niekus & A. Ufkes

ARC-Publicaties 16

**Groningen
1998
ISSN 1574-6879**

INHOUD

VOORWOORD	5
INLEIDING	7
aanleiding van het onderzoek	
ligging van het terrein	
eerder onderzoek	
werkwijze	
RESULTATEN	11
CONCLUSIE EN AANBEVELINGEN	13
BIJLAGE I	14
vuursteenmateriaal	
BIJLAGE II	15
de boringen	
BIJLAGE III	15
documentatie	
TABEL I	17
vuursteenmateriaal	
COLOFON	20

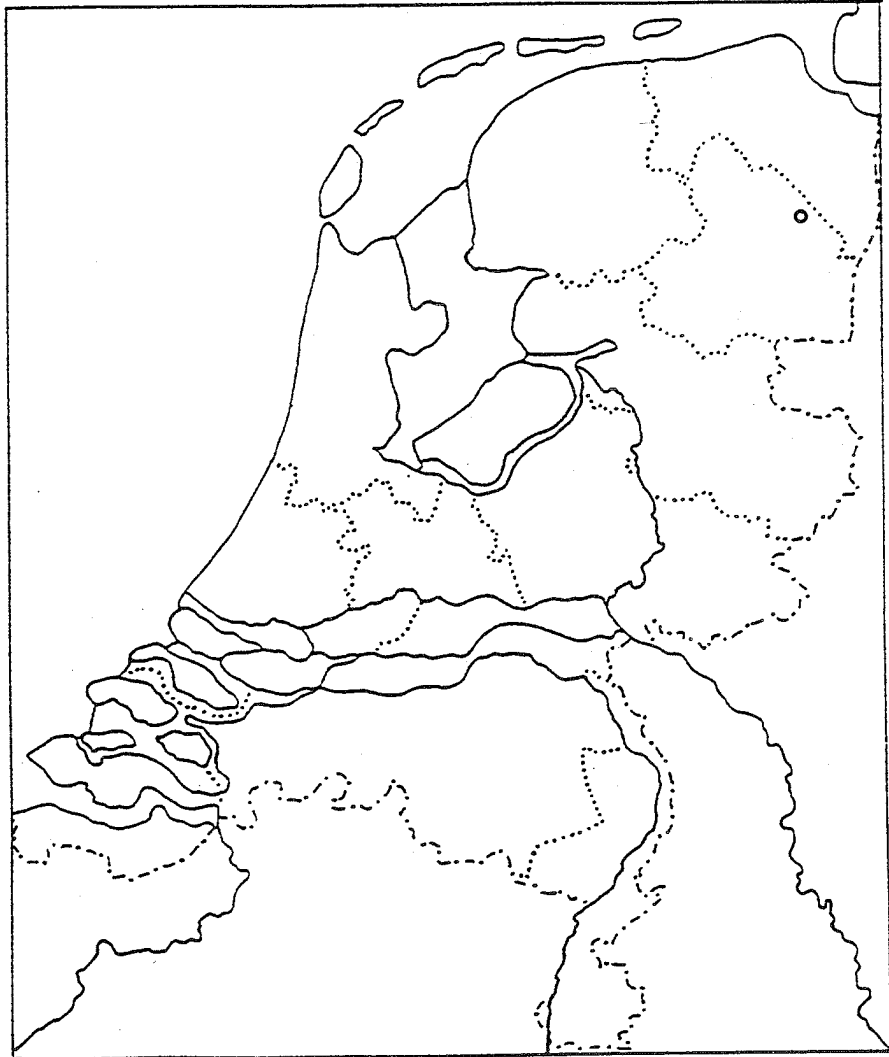
VOORWOORD

De laatste jaren neemt het grondverzet in Nederland steeds omvangrijker vormen aan. Nederland gaat op de schop en als men de plannen voor de komende decennia bekijkt gaat dat ook rigoureuus gebeuren. Bij deze ontwikkeling kan men niet blindelings voorbij gaan aan alles wat in de loop der eeuwen in de bodem is terecht gekomen. Het bodemarchief, de overblijfselen van de materiële cultuur van onze voorouders, kan niet ongelezen worden opgeruimd. De overheid heeft maatregelen genomen om het bodemarchief te sparen. Indien mogelijk worden grotere infrastructurele werken aangepast om de sporen in de grond niet te verstoren. Vele grote bedrijven en instellingen werken in deze geest, de Nederlandse Spoorwegen, de Gasunie, Rijkswaterstaat.

Maar naast deze ingrijpende verstoringen zijn er ook vele kleinere. Als het niet om vele hectares gaat die worden bedreigd wil dat niet zeggen dat het minder erg is. Juist op archeologisch gebied zijn het de kleine vindplaatsen die van belang kunnen zijn. Daarom is het een goede zaak dat bij de uitbreiding van het golfterrein "De Semslanden" te Gasselternijveen ook een kleine vindplaats bekeken wordt en op zijn waarde geschat. De archeologie in zijn algemeenheid is het bestuur van de golfvereniging dankbaar voor het ter beschikking stellen van fondsen om dit onderzoek te kunnen uitvoeren. Onze medewerkers Mevr. Drs. A. Ufkes en Drs. M. Niekus denken met veel genoegen terug aan het onderzoek op de *Kraanlanden* en aan de samenwerking met Dr. W.A.B. van der Sanden, provinciaal archeoloog van Drenthe.

Drs. J. Schoneveld
Directeur ARC

Afb. 1: De ligging van Gasselternijveen

INLEIDING

Aanleiding van het onderzoek

Binnen afzienbare tijd zal de golfbaan *Semslanden* te Gasselternijveen, gem. Aa en Hunze, in oostelijke richting gaan uitbreiden. Omdat in het verleden archeologische vondsten zijn gedaan op dit nabijgelegen terrein, adviseerde dr. W.A.B. van der Sanden, provinciaal archeoloog van de provincie Drenthe, de Golfclub *Semslanden* om een archeologische inventarisatie te laten verrichten. Vervolgens werd aan het Centrum voor Archeologische Research & Consultancy van de Rijksuniversiteit Groningen opdracht verstrekt om deze inventarisatie te doen. De werkzaamheden werden op 12 maart 1998 uitgevoerd door drs. M.J.L.Th. Niekus en drs. A. Ufkes.

Ligging van het terrein

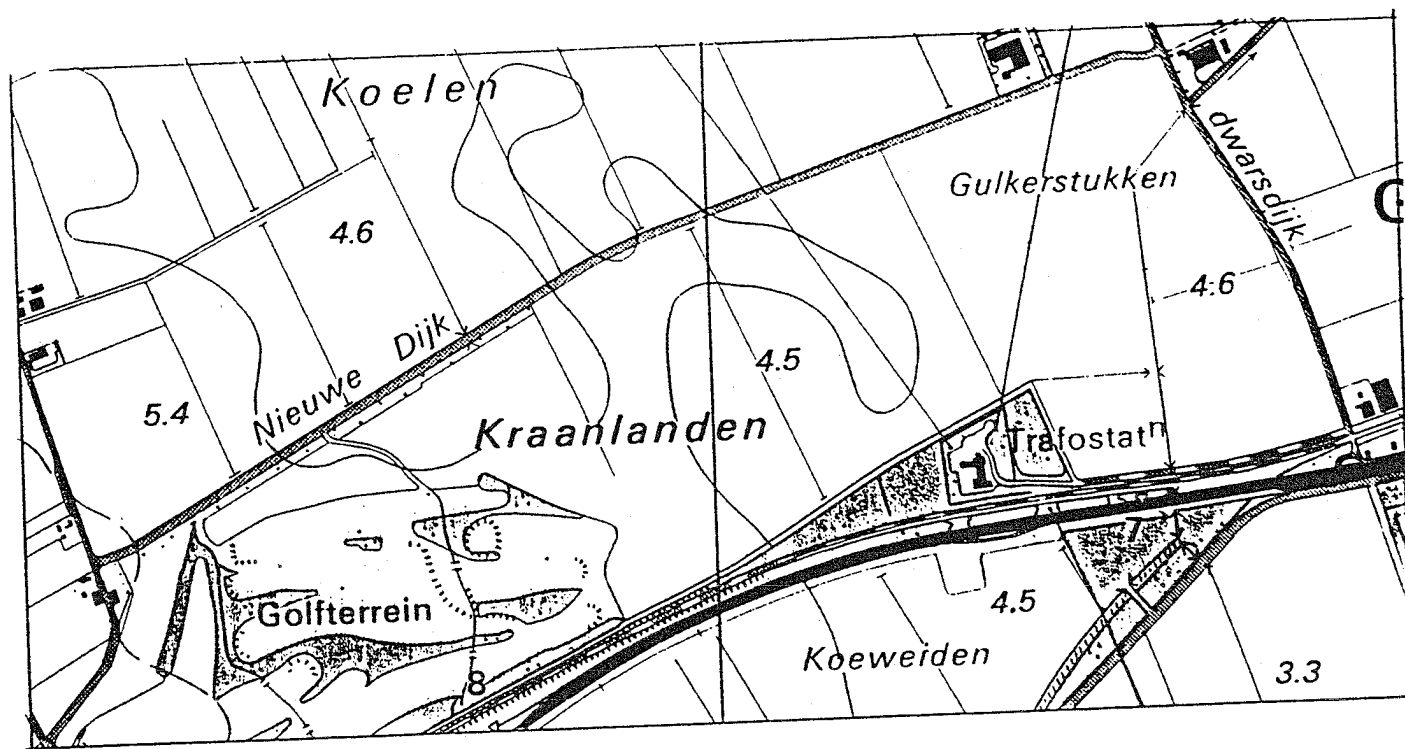
Het onderzoeksgebied bevindt zich direct ten oosten van het bestaande golfterrein. De toponiem is "Kraanlanden", coördinaten 250.96/556.50, kaartblad 12 H. Op moment van waarneming was het betreffende perceel als akker in gebruik maar nog niet geploegd. In het perceel is duidelijk reliëf aanwezig in de vorm van een noordoost/zuidwest-verlopende zandrug die in noordoostelijke richting uitwigt in twee smallere ruggetjes. Het hoogste deel van de zandrug bevindt zich aan de westzijde van de akker, direct grenzend aan het bestaande golfterrein. De flanken van de zandrug zijn tamelijk steil.

Eerder onderzoek

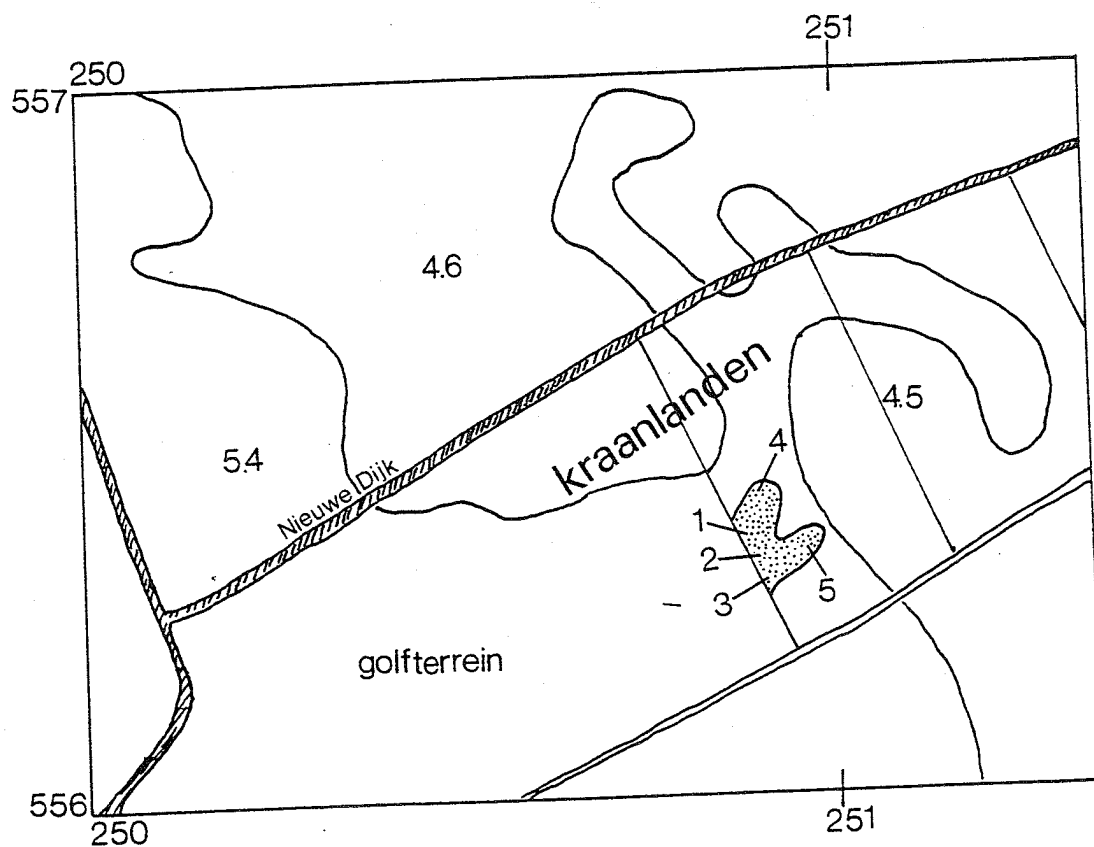
In het verleden zijn op de onderzochte zandrug vondsten gedaan door Dhr. P. Kroezenga (1976). Het betrof mesolithisch vuursteenmateriaal en is ondergebracht onder inventarisatienummer Kroezenga 1970/X 1. De vindplaats werd aangeduid als nr. 12H, 53.

In 1992 werd het gebied opnieuw bezocht door dr. W.A.B. van der Sanden en dhr. J.R. Beuker voor een veldverkenning ten behoeve van de archeologische meldingskaart. Ook toen werd mesolithisch vuursteenmateriaal verzameld, te weten een kern, tien blokjes, zeventien afslagen, een kling en een steentje. De vondsten zijn ingeschreven als 1992/IV 1.

Afb. 2: Ligging van de Kraanlanden

Afb 3: Plaats van de boringen

Werkwijze

De gehanteerde onderzoeksstrategie bestond uit visuele inspectie en oprapen van oppervlaktevondsten en het plaatsen van een vijftal boringen om de bodemopbouw ter plaatse te bestuderen (Afb.3). Deze boringen werden gedaan met een speciale zandguts met een diameter van 2 cm. Boring 1 werd gezet op het hoogste punt van de zandrug, 5 m ten oosten van het golfterrein, op een plaats waar zich in de bouwvoor een concentratie houtskool bevond. Boringen 2 en 3 werden met een tussenafstand van 8 m in zuidelijke richting gezet. Boringen 4 en 5 werden geplaatst op de twee smalle uitlopers in noordoostelijke richting, beide op 25 m uit de rand van het golfterrein (Bijlage II).

Afb. 4: De vindplaats, gezien vanuit het zuiden

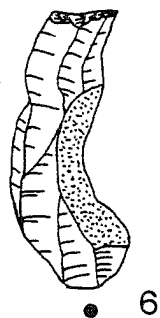
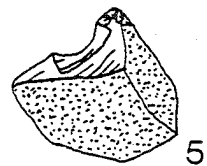
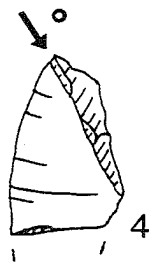
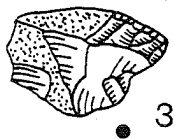
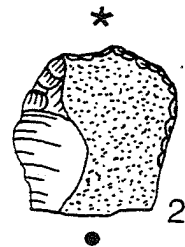
RESULTATEN

Het bestaande reliëf was zeer goed zichtbaar. Met name op het hoogste deel van de zandrug werd veel vuursteenmateriaal en houtskoolfragmenten aangetroffen (zie Bijlage I). Deze oppervlaktevondsten bevonden zich voor het grootste deel binnen één concentratie met een doorsnede van ca. 15 m. Langs de twee kleine uitlopers van de zandrug in het noordoosten werd duidelijk minder archeologisch materiaal aangetroffen.

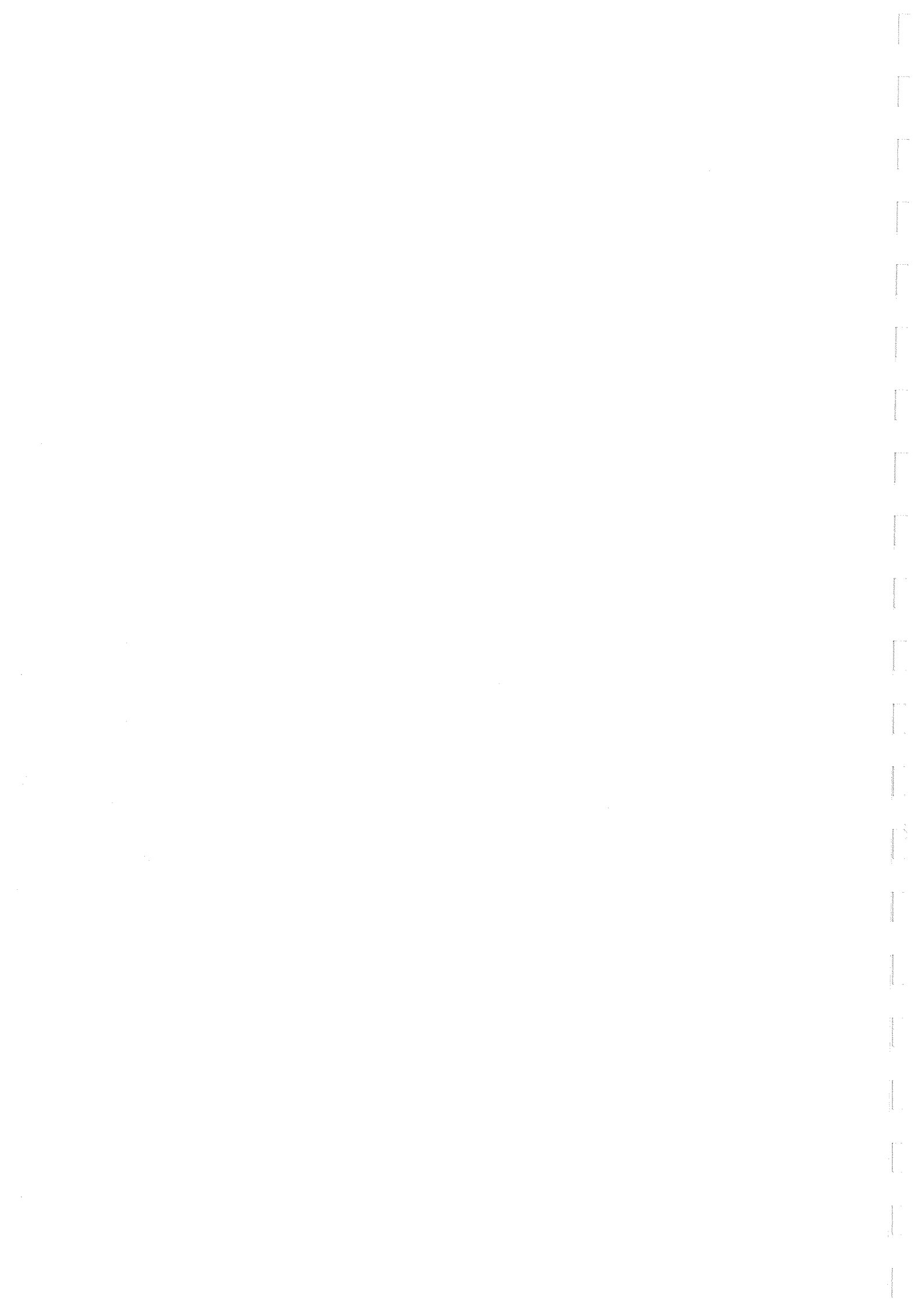
Opvallend was dat bijna de helft van het vuursteen was verbrand. Op een paar plaatsen werden houtskoolconcentraties waargenomen, waarvan een deel van het houtskool werd geborgen. Onder het verzamelde vuursteenmateriaal bevonden zich tien werktuigen.

Uit de boringen bleek dat het bodemprofiel op het hoogste punt van de rug niet meer intact is. Onder een zeer dunne zanderige bouwvoor bevindt zich direct de C-horizont. Op de flanken is het bodemprofiel plaatselijk wel grotendeels gaaf, zodat daar de kans op niet-verstoorde archeologische sporen in principe aanwezig is. Hierbij kan het zowel gaan om een concentraties vuursteen (activiteitsgebieden) als grondsporen zoals haardplaatsen en kuilen, ingegraven in het dekzand.

Afb.5: Werktuigen van de vindplaats

BIJLAGE I

Verslag vuursteen-expertise van de vindplaats 'Kraanlanden', golfterrein, Gasselternijveen, d.d. 12-03-1998.

Een overzicht van alle vuurstenen artefacten is te vinden in tabel I. Enkele werktuigen zijn afgebeeld in afbeelding 5. Alle artefacten zijn gemaakt van noordelijke vuursteen, afkomstig uit het keizand, een verweringsresidu van de grondmorene (keileem) uit de voorlaatste ijstijd, het Saalien. Het vuursteen zal in de vorm van knolletjes in de nabije omgeving verzameld zijn. Deze vuursteen-knolletjes werden meegenomen naar de nederzetting waar men er vervolgens werktuigen van maakte. Het grootste deel van de stukken bestaat dan ook uit afval, ontstaan bij het bewerken van de knolletjes. Hieronder bevinden zich veel kleine splinters en enkele kernstukken waar langwerpige spanen (de zogeheten klingen) vanaf werden geslagen. De gewichten van de kernen zijn respectievelijk 17.8, 16.4, 12.4 en 7.1 gram. Op basis van hun vorm kunnen we de kernen onderverdelen in discoïde of schijfvormige en pyramidale kernen. Enkele complete klingen zijn eveneens aanwezig. Vaak werden ze op een speciale manier gebroken om er bijvoorbeeld pijlpunten (inzetstukken voor jachtwapens) van te maken.

Pijlpunten of spitsen zijn vaak geometrisch van vorm en redelijk goed in de tijd te plaatsen. Vanwege de geringe grootte worden ze vaak als microlieten aangeduid. Het stuk van de 'Kraanlanden' is helaas te fragmentair om er nadere uitspraken over te doen. De krabbers (voor huid- en houtbewerking) zijn allemaal gemaakt van afslagen. Twee krabbers hebben langs de randen gebruikssporen in de vorm van afronding en lichte glans. Stekers, te vergelijken met onze hedendaagse gutsen en beitels, werden gebruikt voor gewei- en botbewerking en zijn met twee exemplaren vertegenwoordigd. De aanwezigheid van stekerafslagen, karakteristieke afvalstukken die ontstaan bij het maken van de beitelvormige rand, wijzen op vervaardiging van deze stukken. Een van de twee boren (voor huidbewerking) vertoont zogeheten 'torsieretouche', afsplinteringen aan de punt die ontstaan door de draaiende, borende beweging. De functie van de kling met afknotting is onduidelijk, mogelijk is het als mes gebruikt. Het werktuigfragment is niet nader te determineren.

Ongeveer de helft van de stukken is verbrand hetgeen wijst op de aanwezigheid van haardplaatsen. Een andere aanwijzing hiervoor zijn enkele kleine concentraties houtskool (13 brokjes met een totaalgewicht van 2.9 gram) in de bouwvoor. Tot het niet-vuursteen materiaal behoort ook nog een klein stukje graniet (1.9 gram).

De variatie aan werktuigen (en dus activiteiten) wijst erop dat we zeer waarschijnlijk te maken hebben met een basiskamp of residentiële nederzetting waar een groep jagers- en verzamelaars gedurende langere tijd zijn kamp heeft opgeslagen. De ligging, een markante dekzandrug, zal bij de locatiekeuze van de prehistorische nederzetting een belangrijke rol gespeeld hebben.

Op basis van de kernen, klingen en de pijlpunt moeten we de vindplaats dateren in de middensteentijd, het mesolithicum (c. 8800-4900 v.Chr.). Een specifiekere datering in het vroeg-, midden- of laat-mesolithicum is helaas niet mogelijk. Het is niet uitgesloten dat de zandrug ook in het neolithicum, de nieuwe steentijd (c. 4900-2100 v.Chr.) bewoning heeft gekend. Enkele krabbers lijken in deze richting te wijzen.

BIJLAGE II

Beschrijving van de boringen.

nr.	diepte	grens	omschrijving
1	0		bouwvoor, zand
	8	abrupt	C-horizont, zand, bovenin een houtskoolpartikeltje
	30		einde boring
2	0		bouwvoor, zand
	16	scherp	C-horizont, zand
	30		einde boring
3	0		bouwvoor, zand
	30	scherp	A2-horizont, zand
	35	scherp	B2-horizont, zand
	42	geleidelijk	C-horizont, zand
	60		einde boring
4	0		bouwvoor
	17	scherp	B3-horizont, iets lemig zand
	25	geleidelijk	C-horizont, iets lemig zand
	60		einde boring
5	0		bouwvoor
	30	scherp	C- horizont, zand
	60		einde boring

BIJLAGE III

documentatie

verblijfplaats van de vondsten

De vondsten zijn onder opgravingsnummer 53 in het provinciaal archeologisch depot te Nuis ondergebracht.

TABEL 1

Overzicht van het vuursteenmateriaal van de "Kraanlanden", Gasselternijveen, Gem. Aa & Hunze.

Artefactgroepen	Aantal	Percentage	Verbrand (aantal)
<i>A. Alle artefacten</i>			
Splinters (1 - 10 mm.)	20	20,62	14
Splinters (11 - 15 mm.)	25	25,77	10
Afslag compleet (16 - 25 mm.)	6	6,19	2
Afslag fragment (16 - 25 mm.)	10	10,31	5
Afslag compleet (> 26 mm.)	1	1,03	0
Afslag fragment (> 26 mm.)	1	1,03	1
Kling compleet	3	3,09	0
Kling fragment	5	5,15	4
Kernpreparatiekling fragment	1	1,03	1
Stekerafslag fragment	2	2,06	1
Brokken ¹	4	4,12	4
Brokken ²	5	5,15	3
Kernen	4	4,12	0
Subtotaal	87	89,69	45
"Werktuigen"	10	10,31	3
Totaal	97	99,99	48
<i>B. De werktuigen</i>			
Spitsfragment	1	10	0
Krabber	3	30	1
A-steker	2	20	1
Boren	2	20	0
Kling met afronding	1	10	0
Werktuigfragment	1	10	1
Totaal	10	100	3

¹ Stukken vuursteen zonder waarneembare sporen van bewerking

² Stukken vuursteen met steeds één of enkele afslagnegatieven

COLOFON

tekst: M.J.L.Th. Niekus & A. Ufkes

tekeningen: M.J.L.Th. Niekus & A. Ufkes

fotografie: A. Ufkes

productie: Centrum voor Archeologische Research & Consultancy (ARC)

ARC-Publicaties

redactie: J. Schoneveld

Groningen